

ЗУБКО Віталій Миколайович,

аспірант кафедри спортивних дисциплін,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: vitaliizubko81@gmail.com

УДК 37.015.311:796.1/3

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ДО ВПЕВНЕНИХ РІШУЧИХ ДІЙ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

Обґрунтовано та визначено функціональність структури, компонентів, критеріїв, показників впевненості в собі як базової якості особистості молодших підлітків.

Показано, що стан впевненості в собі вважається цілісним проявом особистості і цей складний особистісний стан залежить від характеру майбутньої діяльності, особистих властивостей людини та сукупності професійних навичок. У цьому контексті саме впевненість або невпевненість визначає прийняття рішення щодо конкретної діяльності.

Вмотивовано, що впевненість в собі та готовність до рішучих дій проявляються найбільш яскраво у процесі виконання багатьох фізичних вправ. Це дає можливість передбачати ефективність формування впевненості в собі засобами фізичної культури, що обумовлює необхідність розробки відповідної методики.

У структурі готовності до впевнених та рішучих дій виділено когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісний компоненти до кожного з них визначено критерії та показники оцінювання рівнів готовності молодших підлітків до впевнених рішучих дій в процесі занять фізичною культурою.

Ключові слова: *впевненість; молодши підліткі; компонент; критерії; показники; готовність до рішучих дій; рішучість; психологічний стан.*

Постановка проблеми. Вирішення завдань всебічного розвитку особистості відображено в державних документах: Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації», Концепції фізичного виховання в системі освіти України. Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» спрямовують фахівців у галузі педагогіки на посилення уваги до формування в учнів оптимістичного світосприйняття, самосвідомості, довіри до своїх можливостей, готовності до рішучих дій, впевненості в собі як однієї з базових якостей особистості.

У контексті зазначеного вище актуальними є теоретико-експериментальні дослідження феномену впевненості в собі крізь призму довіри до себе; вивчення здатності особистості ставитися до власних бажань, потреб, поглядів, переживань як до цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі готовності до впевнених та рішучих дій та умовам її виховання на

різних етапах онтогенезу присвячено ряд педагогічних (А. Артюшенко, Д. Нечипоренко та інші) та психологічних (І. Бех, В. Вилюнас, С. Занюк та інші) досліджень, які важливу роль у вихованні цієї якості відводять наступності в діяльності сім'ї, дошкільного навчального закладу і початкової школи.

Сучасні теоретико-експериментальні праці акцентують увагу на різних аспектах виховання впевненості в собі, а саме: механізмах формування цього процесу (А. Артюшенко [1; 2], Д. Нечипоренко зі співавторами [3]); специфіці виникнення і розвитку впевненості в різних видах діяльності (В. Буряк [4]); впливі впевненості на досягнення успіху в діяльності (Є. Ільїн [5]); впевненості як соціально-психологічній характеристиці особистості (О. Жизномірська [6]).

Із розвитком гуманістичної науки в полі зору дослідників все частіше з'являється проблема психологічних станів людини. Прихильники особистісного підходу (І. Бех [7]) вважають стан впевненості цілісним проявом особистості. Під психологічним станом впевненості та готовності розуміється внутрішня налаштованість особистості до успішних дій. Тобто впевненість та готовність до того або іншого виду діяльності характеризується насамперед психологічним станом особистості, що проявляється безпосередньо перед початком діяльності, коли необхідно остаточно прийняти рішення про свою готовність до виконання поставленого завдання. Цей складний особистісний стан залежить від характеру майбутньої діяльності, від особистих властивостей і якостей людини. Він виникає на основі передбачення ситуації та характеризується налаштованістю й мобілізованістю психіки на подолання труднощів і перешкод, на досягнення певного результату. В психології цей стан роздумів та аналізу конкретної ситуації, що склалася з урахуванням мотивів, а також зовнішніх і внутрішніх труднощів часто визначається як «боротьба мотивів» (Є. Ільїн [5], А. Сембрат [8] та інші). У цьому плані саме впевненість або невпевненість визначає прийняття рішення, що до конкретної діяльності в

результаті «боротьби мотивів». Робити чи не робити? Я це зможу. А якщо не зможу? ... В процесі виконання багатьох фізичних вправ такі сумніви не припустими. Тому впевненість в собі та готовність до рішучих дій під час занять фізичною культурою і спортом проявляються найбільш яскраво й мають вирішальне значення. В цьому плані процес формування впевненості в собі та готовності до рішучих дій засобами фізичної культури може бути, на нашу думку, дуже ефективним і актуальним.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні та визначенні функціональної структури, компонентів, критеріїв, показників упевненості в собі як базової якості особистості молодших підлітків.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження**: 1. Дослідити стан проблеми впевненості в собі в молодших підлітків у педагогічній теорії й практиці, визначити сутність поняття «готовність до впевнених рішучих дій».

2. Визначити і схарактеризувати компоненти, критерії, показники упевненості в собі як базової якості особистості.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань комплексного пізнання предмета дослідження застосовувалися теоретичні методи (аналіз, порівняння, класифікація та узагальнення наукових положень психолого-педагогічної літератури).

Виклад основного матеріалу дослідження. В плані визначення сутності поняття «готовність до впевнених рішучих дій» важливим, на нашу думку, є тлумачення самого поняття «готовність». В основі успішного виконання будь-якої діяльності певної спрямованості є готовність до її здійснення. Явище готовності становить предмет вивчення як педагогів, так і психологів. Перші акцентують увагу на виявленні факторів і умов, дидактичних та виховних засобів, що дають змогу керувати становленням і розвитком готовності. Психологи орієнтуються на встановлення характеру зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності ([А. Артюшенко [1], І. Дудник [9]).

Аналіз досліджень з проблеми готовності переконав нас у тому, що у вітчизняній науці склалася стійка традиція зв'язувати поняття «готовність» з категорією «діяльність». Звернення до змістового аналізу поняття „готовності до діяльності” виявляє розмаїття підходів і трактувань. Погляди дослідників можна згрупувати за ключовими позиціями.

По-перше, впевненість та готовність визначили як наявність певних здатностей особистості (В. Вилюнас [10]), по-друге, як якості особистості (І. Дудник [9]) і, по-

третє, як стан особистості (С. Занюк [8]). Для нашого дослідження важливим є те, що готовність розглядається як якість особистості, яка містить у собі компоненти, необхідні для здійснення діяльності.

Впевненість як і готовність «формується під впливом зовнішніх та внутрішніх умов усвідомленого або неусвідомленого прийняття інформації» [5]. Таким чином, готовність до діяльності виникає на основі фіксованої установки. З цього виходить, що готовність – це форма реагування людини, тому вона досліджується на рівні фізіологічних, психологічних та соціальних механізмів. На сучасному етапі поняття «впевненість» та «готовність» розглядаються як психолого-педагогічна категорія. Психологи розглядають ці поняття у зв'язку з емоційно-вольовим та інтелектуальним потенціалом особистості щодо конкретного виду діяльності. Педагоги вивчають впевненість та готовність на рівні особистісних передумов до успішної діяльності, що створюються в результаті цілеспрямованого впливу на особистість. Водночас вони не заперечують вплив підготовки на психологічні процеси, стан та досвід [8].

Досліджуючи психологічну готовність, науковці визначають її як первинну фундаментальну основу успішного виконання будь-якої діяльності як стійкість людини до зовнішніх і внутрішніх впливів [7], як «передстартовий стан» та наявність здібностей [1; 9], як здатність самостійно організувати, регулювати та оцінювати власну діяльність [3], як емоційно-когнітивну і вольову вибірково прогножуючу мобілізацію особистості на виконання конкретної діяльності [2], як усвідомлення і психологічне сприйняття власного рівня підготовленості та інтегровану якість особистості [5].

У дослідженнях психологів має місце класифікація готовності на ситуативну і тривалу [7]. У педагогічному аспекті найбільший інтерес становить саме тривала готовність до діяльності. На думку В. Вилюнаса, вона є цілим стійким утворенням і визначається такими характеристиками: ґрунтується на досвіді, легко актуалізується; є стійкою, не потребує постійно нового формування у зв'язку з непередбаченою ситуацією; є динамічною, піддається розвитку і може досягати більш високих рівнів за певних педагогічних умов [10].

На думку О. Конопкіна [11], Д. Узнадзе [12], А. Артюшенка [1], І. Дудник [9] впевненість в собі та такі вольові якості як ініціативність, самостійність, рішучість визначають життєву активність людини тому мають особливе значення для всієї життєдіяльності людини. Значущість проблеми формування здатності до активних рішучих

чих дій також підкреслювалася в роботах І. Беха [7], В. Іваннікова [13], Г. Меднікової [14], Є. Ільїна [5] та інших

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що поняття впевненість як готовність до швидкого й адекватного прийняття рішення можна ототожнювати з рівнем вольового розвитку особистості, з усім комплексом вольових якостей. Важко не звернути увагу на те, що прояви впевненості пов'язуються з проявами вольових якостей. Так необхідність самостійного прийняття рішення про дію потребує прояву самостійності, та впевненості в собі. Відповідальність за прийняте рішення і за результати його виконання потребують певної сміливості. Впевнена реалізація прийнятих рішень в процесі діяльності вимагає прояву таких вольових якостей як цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність та інших. Таким чином можна вважати, що основним чинником готовності учнів до впевнених та рішучих дій є сукупність вольових якостей.

Таким чином, впевненість в собі як готовність до прийняття рішень про дію, являє собою єдність психологічного стану людини та сукупності професійних властивостей. З одного боку, готовність є особистісною (емоційно-інтелектуальна, вольова, мотиваційна), що включає інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, впевненість в успіху, потребу виконання поставлених завдань на високому професійному рівні, керування своїми почуттями, мобілізацію сил, подолання непевності тощо. З іншого – операціонально-технічною, що включає інструментарій педагога (професійні знання, уміння, на-

вички, способи і засоби педагогічного впливу) [7].

У психолого-педагогічній літературі готовність до впевнених та рішучих дій розглядається як динамічна структура, яка має складові компоненти. До них належать мотиваційний (ставлення до професії, інтерес до неї, прагнення успіху), орієнтаційний (знання та уявлення про особливості й умови діяльності), операційний (розвиток здібностей, оволодіння знаннями, навичками, засобами та прийомами діяльності, процесами аналізу, порівняння, узагальнення), вольовий (уміння керувати діями, самоконтроль, самообілізація), оцінний (самооцінка своєї професійної підготовки) (С. Занюк [15]). Тобто готовність розглядається на психологічному (фіксує те, що вже сформовано в особистості і що може бути розвинено в ній за даних умов) та педагогічному рівнях (С. Ільїн [5]) .

Подальше вивчення та визначення функціональної структури готовності учнів до впевнених рішучих дій під час занять фізичними вправами необхідно для оцінювання рівнів сформованості цих якостей та організації процесу їх виховання в процесі занять фізичною культурою. В результаті теоретичного аналізу проблеми можна говорити, що в структурі готовності до впевнених та рішучих дій, виділяються три обов'язкові складові (компоненти). Ми виділили такі три компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісний. До кожного з цих компонентів були визначені критерії та показники для оцінювання рівнів готовності молодших підлітків до впевнених рішучих дій в процесі занять фізичною культурою (рис. 1).

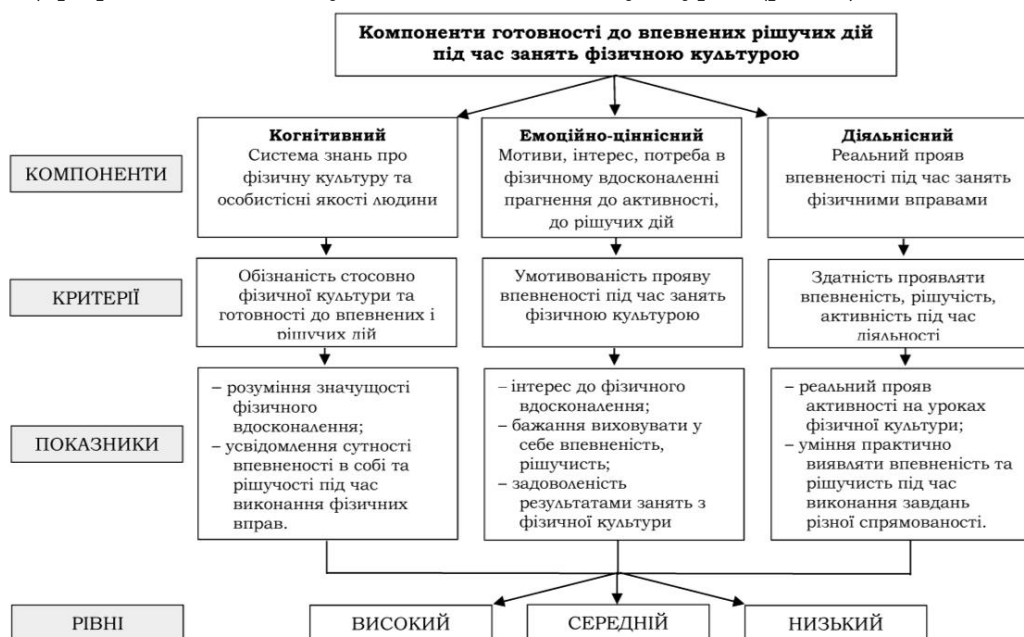

Рис. 1. Структура готовності підлітків до впевнених рішучих дій під час занять фізичною культурою

Когнітивний компонент проявлявся у системі знань про фізичну культуру та особистісні якості людини. Критерієм цього компоненту визначено обізнаність стосовно фізичної культури та готовності до впевнених і рішучих дій під час виконання фізичних вправ. Показниками було обрано: розуміння значущості фізичного вдосконалення, усвідомлення сутності впевненості в собі та рішучості під час виконання фізичних вправ різного характеру.

Емоційно-ціннісний компонент відображав мотиви, інтерес, потреби в фізичному та вдосконаленні. Критерієм цього компоненту визначено умотивованість прояву впевненості під час занять фізичною культурою. Показниками було обрано: інтерес до фізичного вдосконалення, бажання виховувати у себе впевненість, рішучість, задоволеність результатами занять з фізичної культури.

Діяльнісний компонент відображав реальний прояв впевненості під час занять фізичними вправами. Критерієм цього компоненту визначено здатність проявляти впевненість, рішучість, активність. Показниками було обрано: реальний прояв активності на уроках фізичної культури; уміння практично виявляти впевненість та рішучість під час виконання завдань різної спрямованості.

Таким чином визначена нами структура готовності учнів до впевнених рішучих дій в процесі занять фізичною культурою являє собою методику діагностування рівня сформованості цієї базової якості особистості.

Висновки та перспективи подальших досліджень

1. Аналіз та узагальнення наукових положень психолого-педагогічної літератури свідчить, що поняття готовності до впевнених і рішучих дій розглядаються науковцями переважно як психолого-педагогічна категорія. Психологи розглядають ці поняття у зв'язку з емоційно-вольовим та інтелектуальним потенціалом особистості щодо конкретного виду діяльності. Педагоги вивчають впевненість та готовність на рівні особистісних передумов до успішної діяльності, що створюються в результаті цілеспрямованого впливу на особистість.

2. В результаті теоретичного аналізу проблеми можна говорити, що в структурі готовності до впевнених та рішучих дій, виділяються три обов'язкові складові (компоненти). Ми виділили такі компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісний. До кожного з цих компонентів були визначені критерії та показники для оцінювання рівнів готовності молодших підлітків до впевнених рішучих дій в процесі

занять фізичною культурою. У подальшому необхідна розробка та експериментальна перевірка педагогічних умов виховання в учнів впевненості в собі в процесі занять фізичною культурою.

Список бібліографічних посилань

1. Артюшенко А.О. Теоретико-методичні засади формування в учнів загальноосвітньої школи особистісної мобільності у процесі фізичного виховання: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України, 2012. 502 с.
2. Артюшенко А.О. (2003). Виховання вольових якостей в учнів середнього шкільного віку в процесі занять фізичною культурою: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди, 2003. 204 с.
3. Нечипоренко, Д.Л., Нечипоренко, Л.А. & Нечипоренко, О.В. Особливості прояву впевненості в собі в підлітків з різним рівнем сформованості мотиву досягнення. *Международный научно-исследовательский журнал. Сборник по результатам XXIX заочной научной конференции Research Journal of International Studies*, 2014. Ч. 2. № 7(26). С. 56.
4. Буряк В. К. Активность и самостоятельность учащихся в познавательной деятельности. *Педагогика*, 2007. № 8. С. 71–78.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2000. 512 с.
6. Жизномірська О.Я. Психологічні особливості самоствердження молодших та старших підлітків: дис. ... канд. психол. наук: 19.00. 07. Київ, 2010. 278 с.
7. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
8. Сембрат, А.А. Сутність морального виховання старшокласників у навчально-виховному процесі гімназії. *Наукові записки: Збірник наукових статей НДПУ ім. М.П. Драгоманова*. Київ, 2006. Випуск XXI (61). С. 163–169.
9. Дудник І.О. Формування у підлітків готовності до вольових напружень у процесі занять фізичною культурою: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ: Ін-т пробл. виховання НАПН України, 2013. 190 с.
10. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека. М.: Изд-во Московского университета, 1990. 288 с.
11. Конопкин О.А. Психологические механизмы регуляции деятельности. Изд. стереотип. М.: URSS. 2018. 320 с.
12. Узнадзе Д.Н. Теория установки. Воронеж: МОДЭК; Москва: Институт практической психологии, 1997. 448 с.
13. Иванников В.А. Психологические механизмы волевой регуляции. 3-е изд. СПб.: Питер, 2006. 208 с.
14. Меднікова Г.І. Самооцінка та рівень домагань особистості як динамічна система: дис. ... канд. психолог. наук: 19.00.01. Харків: Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди, 2002. 194 с.
15. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посібник. Київ: Либідь, 2002. 304 с.

References

1. Artyushenko, A.O. (2012). Theoretical and methodological principles of formation of personal mobility students in the general school of personal mobility in the process of physical education (Doctor of Science Dissertation). Kyiv: Institute of Educational Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. 502 p.

2. Artyushenko, A.O. (2003). The upbringing of volitional qualities in middle school students in the process of physical education (PhD Dissertation). Pereyaslav-Khmelnytskyi: Pereyaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named G.S. Skovoroda. 204 p.
3. Nechiporenko, DL, Nechiporenko, LA & Nechiporenko, OV (2014). Features of self-confidence in adolescents with different levels of achievement motive. *International Journal of Research. Proceedings of the XXIX correspondence scientific conference Research Journal of International Studies*. 2, 7(26), 56.
4. Buryak, V.K. (2007). The activity and independence of students in cognitive activity. *Pedagogy*. 8, 71–78.
5. Ilyin, E.P. (2000). Motivation and motives. SPb.: Peter. 512 p.
6. Zhiznomirskaya, O.Ya. (2010). Psychological features of self-affirmation of younger and older adolescents (PhD Dissertation in Psychology). Kyiv. 278 p.
7. Beh, I.D. (2003). Personal education: In 2 books. Book. 1. Personally oriented approach: theoretical and technological basis. Kiev: Libid. 280 p.
8. Sembrat, A.L. (2006). The essence of moral education of high school students in the educational process of high school. *Scientific notes: Collection of scientific articles of NDPU named M.P. Drahomanov*. Kyiv. LXI (61). 163–169.
9. Dudnik, I.O. (2013). Formation in adolescents' readiness for volitional stresses in the process of physical education (PhD Dissertation in Pedagogy). Kyiv, Institute of Education NAPS of Ukraine. 190 p.
10. Vilyunas, V.K. (1990). Psychological mechanisms of human motivation. Moscow: Publishing House of Moscow University. 288 p.
11. Konopkin, O.A. (2018). Psychological mechanisms of regulation of activity. The publication is stereotyped. Moscow: URSS. 320 p.
12. Uznadze, D.N. (1997). Theory of Installation. Voronezh: MODEK; Moscow: Institute of Practical Psychology. 448 p.
13. Ivannikov, V.A. (2006). Psychological mechanisms of volitional regulation. 3rd edition. St. Petersburg: Peter. 208 p.
14. Mednikova, G.I. (2002). Self-esteem and level of personality claims as a dynamic system (PhD Dissertation in Psychology). Kharkiv: Kharkiv State Pedagogical University named G.S. Skovoroda. 194 p.
15. Zanyuk, S.S. (2002). Psychology of motivation: a textbook. Kiev: Libid. 304 p.

ZUBKO Vitaliy,

Graduate Student of Sports Disciplines Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

THEORETICAL-AND-METHODICAL ASPECTS OF YOUNGER ADOLESCENTS' READINESS FOR IMPLEMENTED DECISIVE ACTIONS IN THE PROCESS OF CLASSES IN PHYSICAL TRAINING

Summary. A number of pedagogical and psychological studies, which give the continuity in family, preschool and primary school activities an important role in the upbringing of this quality deal with the problem of self-confidence.

Modern theoretical-and-experimental works focus on various aspects of self-confidence upbringing. The process of upbringing and its correction require the development and implementation of a comprehensive method of diagnosing the level of self-confidence in school-age children in pedagogical practice.

The aim of the article is to scientifically substantiate and determine the functional structure, components, criteria, indicators of self-confidence as the basic quality of younger adolescents' personality.

Research methods. Theoretical methods (analysis, comparison, classification and generalization of scientific provisions of psychological-and-pedagogical literature) were applied.

The main results of the study. The problem of a person's psychological states appears more and more often in researchers' field of view. The state of self-confidence is considered to be a personality's holistic manifestation. That is, confidence and readiness for this or that type of activity is primarily characterized by an individual's psychological state, which manifests itself immediately before the beginning of the activity, when it is necessary to make a final decision about one's willingness to perform the set task. This complex personal state depends on the nature of future activity, on a person's individual properties and qualities. It arises on the basis of the prediction of the situation and is characterized by the mindset and mobilization of the psyche to overcome difficulties and obstacles, to achieve a certain result. In psychology, this state of reflection and analysis of a specific situation, taking into account motives, as well as external and internal difficulties, is often defined as a "struggle of motives" (Ivannikov et al.). In this respect, confidence or uncertainty themselves determine the decision making as for specific activities in

the result of a "struggle of motives". To do or not to do? I can do it. And if I can't? ... In the process of performing many physical exercises, such doubts are not acceptable. Therefore, self-confidence and a willingness to take decisive actions in physical education and sports are most vivid and crucial. In this regard, the process of formation of self-confidence and readiness for decisive actions by means of physical culture can be very effective. As a result of theoretical analysis, we have identified three components in the structure of readiness for confident and decisive actions: cognitive, emotional-and-value and activity. Criteria and indicators to assess young adolescents' readiness to take decisive actions in the physical education process were identified for each of these components.

Scientific novelty of research. The structure of self-confidence as a personal quality is specified; criteria, indicators and levels of its formation are characterized.

Conclusions and prospects for further research. The notion of readiness for confident and decisive actions is considered as a psychological-and-pedagogical category.

Three mandatory components are singled out in the structure of readiness for confident and decisive actions. We have identified: cognitive, emotional-and-value and activity. Criteria and indicators to assess the level of readiness for decisive actions in the physical education process have been identified for each of these components. In fact, a comprehensive methodology for diagnosing the level of self-confidence in school-age children has been developed and proposed for practice. The pedagogical conditions of upbringing this quality of personality in preschool and school age need further clarification and justification.

Keywords: confidence; younger adolescents; components; criteria, indicators; readiness for decisive actions; determination; psychological state.

Одержано редакцію 05.11.2019
Прийнято до публікації 02.12.2019